

EGYETEMI DOKTORI (Ph.D.) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KLINIKAI HEMOREOLÓGIAI VIZSGÁLATOK

Szikszai Zita

Témavezető: Dr. Imre Sándor

**DEBRECENI EGYETEM
ORVOS- ÉS EGÉSZSÉGTUDOMÁNYI CENTRUM
IMMUNOLÓGIAI INTÉZET**

DEBRECEN

2003

1. BEVEZETÉS

A reológia az anyagok folyásával foglalkozó tudomány. Ennek egyik ága a bioreológia, amely az élő szervezetben zajló áramlással foglalkozik. A bioreológia döntően hemoreológiát foglal magába, azaz azoknak a tényezőknek a vizsgálatát, amelyek a vérkeringést illetve a vér folyékonyságát befolyásolják. A klinikai hemoreológia pedig közvetlenül a betegellátással kapcsolatos problémákból meríti témáját. Értekezésemben klinikai együttműködések keretében vizsgáltam a reológiai paramétereket ischaemiás stroke-on ill. átmeneti ischaemiás attack-on átesett betegek, művesekezelésben részesülők és diabetes mellitusban szenvedő betegek esetében, valamint olyan személyeknél, akiknél a carotis korai szűkületét találtuk.

1.1. A teljes vér viszkozitását meghatározó tényezők

A teljes vér nem-newtoni folyadék jellege az alakos elemek, azaz a vörsejtek jelenlétére, valamint a sejtek és a plazmamolekulák interakciójára vezethető vissza. A teljes vér viszkozitását elsősorban a hematokrit, a plazmaviszkozitás, a vörösvérsejtek aggregációja, valamint a vörösvérsejtek és a fehérvérsejtek deformálhatósága határozza meg. Mindezek a faktorok, illetve az ezeket befolyásoló tényezők hemoreológiai paramétereknek tekinthetők.

- *hematokrit*

A teljes vért tekinthetjük szuszpenzióknak, a hematokrit a szuszpendált részecskék arányának felel meg. A vörösvérsejtek száma nagyságrendekkel nagyobb, mint a fehérvérsejtek vagy a thrombocyták száma. Ezért fiziológias körülmények között a nagyerekben csak a vörösvérsejtszámnak van lényeges hatása az áramlásra.

- plazmaviszkozitás

A plazmaviszkozitást legfőképpen a fibrinogénkoncentráció befolyásolja, másodsorban a többi fehérje, harmadsorban a lipidfrakció, ez utóbbiaknál főleg a triglicerid. Habár a fibrinogén aránya a fehérjefrakciók között viszonylag kicsi, nagy mérete és megnyúlt térszerkezete miatt hatása jelentős a plazma viszkozitására. A teljes vértől eltérően a plazma newtoni folyadék, így viszkozitásának értelmezése jóval egyszerűbb.

- vörösvérsejtek aggregációja

A vörösvérsejtek aggregációja, ami tulajdonképpen a szuszpendált részecskék méretét határozza meg, normális esetben reverzibilis folyamat, amely az áramlás intenzitásának, és így a sejtekre ható erőknek a függvényében megy végbe, illetve szűnik meg. Az aggregáció a vörösvérsejtmembrán és a nagyobb méretű, elágazóbb fibrinogén-, ill. globulinmolekulák kölcsönhatása révén alakul ki.

- vörösvérsejtek deformálhatósága

A vörösvérsejtek bikonkáv alakja kb. 30-40%-kal nagyobb felületet biztosít, mint az azonos térfogatú gömb alak. Ez a felülettöbblet teszi lehetővé, hogy a vörösvérsejtek saját átmérőjükénél kisebb kapillárisokon is képesek átjutni. A deformálhatóság nemcsak a mikrocirkulációban fontos, hanem a nagyobb erekben való áramlás során is; ilyenkor a sejtek áramvonalas alakot öltenek, ami csökkenti az áramlással szembeni ellenállást. A sejtgeometrián kívül a deformálhatóság függ a sejtek hemoglobintartalmától, valamint a membránstruktúrájától is.

- fehérvérsejtek deformálhatósága

Nagy méretüknél és esetleges merevségüknél fogva a fehérvérsejtek akadályt képezhetnek a szűk kapillárisokban.

1.2. Reológiai faktorok különböző kórképekben

Talán a legátfogóbb hemoreológiai jellegű felmérés az Edinburgh Artery Study, amely 1600 személy kardiovaszkuláris eseményeit követte 5 éven keresztül. Úgy találták, hogy a vérviszkozitás, hematokrit, plazma-
viszkozitás, fibrinogén erősebb rizikótényező, mint a dohányzás, LDL-, HDL-koleszterinszint, és a szisztolés vérnyomás. Férfiaknál e faktorok szerepe kifejezettebb volt, mint nőknél. Ugyanezen vizsgálatban a vérviszkozitás, és fő meghatározói, a hematokrit és a plazmaviszkozitás szoros korrelációt mutatott a carotis intima-media vastagsággal (IMT) – az atherosclerosis korai stádiumának markerével –, és ez az összefüggés érvényes maradt akkor is, ha figyelembe vették a három legfőbb tradicionális rizikófaktort, a koleszterinszintet, a vérnyomást, és a dohányzási szokásokat. Mindamellett, egyik reológiai tényező sem volt kapcsolatba hozható az IMT-vel nők esetében. Az Edinburgh Artery Study egy másik eredménye, hogy a reológiai tényezők összefüggésbe hozhatók az alsóvégtagi ischaemiával.

A plazmaviszkozitással kapcsolatban a legismertebb felmérés a MONICA projekt. Ennek egyik részvizsgálataként 964 középkorú férfi (45-64 év) halálozási statisztikáját tekintették át, 8 éves követéssel. Korra, dohányzási szokásra, koleszterinszintre, testtömegindexre, vérnyomásra és iskolázottsági szintre korrigálva, egy szórásnyi emelkedés a plazmaviszkozitás értékében (0,07 mPas) 1,41-szeres rizikót jelentett az összes-fajta halálozás tekintetében .

A polycythaemia, illetve a polyglobulia a stroke rizikófaktora, azonban a Framingham tanulmány szerint a hemoglobinszint normálisnak tekintett felső zónája is kockázatot jelent. Egy japán munkacsoport 432 beteg patológiai anyagát vizsgálva úgy találta, hogy 0,46-os hematokritérték felett az agyi infarktus előfordulása szignifikánsan gyakoribb. Egy német kutatócsoport 523, stroke-on átesett beteg reológiai paramétereit mérte fel

az akutfázis-reakció idejének elmúltával, és azt találta, hogy azoknál a betegeknél, akik két éven belül újabb stroke-ot szenvedtek el magasabb volt a vérviszkozitás, a plazma- és szérumviszkozitás, a fibrinogén- és koleszterinszint, valamint fokozottabb volt a vörösvérsejtek aggregációs készsége.

Krónikus veseelégtelenségben a kardiovaszkuláris megbetegedések jelentik a leggyakoribb haláloki tényezőket. Ezekben a betegeknél az érlelmeszesedés felgyorsul, a kardiovaszkuláris megbetegedés kialakulásához többek között hozzájárul a hipertónia, a hyperurikaemia, az emelkedett parathyreoid hormon-szint miatti mészlerakódás az erekben, valamint a hyperlipidaemia. Magának a dialíziskezelésnek is lehet kedvezőtlen hatása, különösen a kevésbé biokompatibilis membránok és dializáló folyadékok esetében. A vérviszkozitás dializált betegeknél az anémia miatt általában nem magas, érdekesebb kérdés a vörösvérsejtek deformálhatósága, melynek a mikrocirkulációban van lényeges szerepe.

A diabéteszes angiopathia a betegek életminőségét és életkilátásait nagymértékben meghatározza. A Diabetes Control and Complication Trial és a United Kingdom Prospective Diabetes Study egyértelműen igazolták a normoglykaemia szerepét az érszövődmények megelőzésében. Mindazonáltal a vércukorszint mellett számos egyéb tényező is befolyásolja az érszövődmények kialakulását, mint például az oxidatív stressz, endothelium-károsodás, fokozott thrombocyta-aktiváció, valamint a reológiai eltérések. Bár a diabéteszes érszövődményekről nagyon sok ismeret gyűlt össze, még ma sem mondhatjuk el, hogy minden pontja tisztázott. Ami a reológiai tényezőket illeti, általánosan elfogadott, hogy diabéteszben számos eltérés figyelhető meg az egészséges személyekhez képest, azonban a különböző tanulmányok nem mindig ugyanazon faktorokat találják kórosnak, és az eredmények szövődményekre lebontva szintén nem egységesek.

1.3. Célkitűzések

Munkám során a következő kérdésekre kerestem választ:

- ❖ Mennyiben különböznek ischaemiás stroke-on, illetve transiens ischaemiás attack-on átesett betegek reológiai paraméterei a kontrollszemélyekétől? Van-e különbség a vörösvérsejtek lipidperoxidációjában? Ad-e többletinformációt az autooxidációs teszt (24 órás inkubálás aerob körülmények között 37 °C-on)?
- ❖ Művesekezelésben részesülő betegek vörösvérsejtjeinek milyen a deformálhatósága és milyen mértékű a vörösvérsejtjeikben a lipidperoxidáció egészséges egyénekéhez képest? Van-e különbség a dialízis előtti és utáni értékek között? Található-e összefüggés a relatív sejttranszítidő- és a lipidperoxidáció-értékek, valamint a dializált betegekről rendelkezésünkre álló egyéb paraméterek között?
- ❖ Diabetes mellitusban szenvedő betegek reológiai paraméterei és a vörösvérsejtjeikben mérhető lipidperoxidáció, illetve a szérumban mért teljes antioxidáns státusz különböznek-e az egészséges személyekétől? Van-e különbség az 1-es és 2-es típusú diabéteszben található értékek között? Hogyan alakulnak a vizsgált paraméterek olyan betegekben, akiknél diabéteszes érszövődmények alakultak ki?
- ❖ Az arteria carotis interna stenosisa, illetve occlusiója esetén, 55 év alatti életkorban, található-e különbség a reológiai paraméterekben és a vörösvérsejtek lipidperoxidációjában olyan egyénekhez képest, akiknél nem mutatható ki a carotis interna szűkülete?

2. VIZSGÁLT SZEMÉLYEK, MÓDSZEREK

Plazmaviszkozitás

A művesekezelt betegek kivételével minden betegcsoportban mértük a plazmaviszkozitást. A mérésekhez egy ún. ejtőgolyós mikroviszkozimétert használtunk (Haake GmbH, Németország). A módszer azon alapul, hogy newtoni folyadékok viszkozitása egyenesen arányos azzal az idővel, ami alatt a mérőhengerben eső golyó a henger két adott pontja között áthalad.

Vörösvérsejtek deformálhatósága

A vörösvérsejtek deformálhatóságának mérését mindegyik betegcsoportban elvégeztük. Ehhez egy ún. St. George típusú filtrométert (Carat Diagnostics, Magyarország) használtunk. A módszer lényege, hogy egy 5 µm pórusátmérőjű szűrőn állandó nyomás mellett átáramoltatjuk a sejt-szuszpenziót és mérjük az áramlási sebességet. A pufferoldattal történő kalibrálás, valamint a sejt-szuszpenzióval történt mérésből kiszámítható a relatív sejttranszidő (RCTT), ami azt mutatja meg, hogy egy vörösvérsejt hányszor hosszabb ideig halad át egy szűrőpóruson, mint az ugyanolyan térfogatú szuszpenziós közeg. Méréseinkhez mosott vörösvérsejtekből 5% hematokritú szuszpenziót állítottunk elő.

Vörösvérsejtek lipidperoxidációja (LP)

A lipidperoxidáció meghatározására tiobarbitursavas eljárást alkalmaztunk, amely a lipidperoxidáció folyamán keletkező aldehidek koncentrációjának mérésén alapul. A lipidperoxidáció mértékét a fotometriás meghatározás során az 532 nm-en és 600 nm-en mért extinkciók különbsége jellemzi, ezt standardgörbe segítségével nmol MDA-ben fejeztük ki és g Hb-ra vonatkoztattuk.

2.1. Ischémiás stroke, TIA

Akut cerebrális ischaemiával a DE OEC Neurológiai Klinikájára felvett betegeket vizsgáltunk. Az ischaemiás esemény időtartama, a kórlefolyás, valamint a részletes klinikai és laboratóriumi kivizsgálás alapján kerültek a betegek a TIA (n = 31, élekor: 59 ± 10 év, 12 nő és 19 férfi), ill. az akut ischaemiás stroke (n = 33, élekor: 64 ± 11 év, 12 nő és 21 férfi) csoportokba. A kontrollcsoportot olyan betegek alkották, akiknek nem vaszkuláris jellegűek voltak a panaszuk (n = 33, élekor: 62 ± 10 év, 12 nő és 21 férfi).

A plazmaviszkozitás, valamint a vörösvérsejtek deformálhatóságának és lipidperoxidációjának mérése a fentiek szerint történt, annyi kiegészítéssel, hogy a mosott vörösvérsejt-szuszpenziót két részre osztottuk, az egyik részben azonnal meghatároztuk a lipidperoxidáció mértékét, ezt tekintettük 0 órás értéknek (LP_0), a másik részt autooxidációs tesztnek vetettük alá, melynek során aerob körülmények között 37°C -on, 24 órán át termosztálható rázógépből inkubáltuk. A lipidperoxidáció mértékét inkubálás után is meghatároztuk (LP_{24}), és így egy ún. lipidperoxidációs kapacitás (LPC) értéket is megadtunk: $LPC = LP_{24} - LP_0$.

A hematokrit- és hemoglobintartalmakat, a trombocytaszámot, és fehérvérsejtszámot, az összes fehérjetartalmat, a globulin- és fibrinogén-szinteket, a vörösvérsejtsüllyedést, a koleszterin- és triglicerid-koncentrációt standard laboratóriumi módszerekkel határoztuk meg. A globulin-koncentrációt, valamint az albumin:globulin arányt (A/G) a következők szerint számítottuk: Globulin = összfehérje – (albumin + fibrinogén), A/G arány = albuminkoncentráció osztva globulinkoncentráció.

2.2. Művesekezelés

Negyvenöt beteget vizsgáltunk, életkoruk 18 és 77 év között volt, 55 ± 15 év átlagéletkorral. A betegek (20 nő, 25 férfi) heti háromszor 3 és fél órás hemodialízis-kezelésben részesültek. A veseelégtelenség oka krónikus glomerulonephritis, policisztás vesebetegség, nephroangiosclerosis, nephrocalcinosis vagy interstitialis nephritis volt. A betegek 4 és 179 hónap közötti idő óta részesültek művesekezelésben, átlagosan ez 32 ± 33 hónapot jelentett. Diabéteszes betegek, és olyanok, akiknek a vérvesztés klinikai tünetei jelentkeztek volna, nem vettek részt a vizsgálatban. A kontrollcsoportot 30 egészséges önkéntes alkotta (13 nő, 17 férfi), életkoruk 22 és 77 év között változott (átlagosan 54 ± 13 év). A vérvétel közvetlenül a művesekezelés előtt, illetve után történt.

2.3. Diabetes mellitus

Összesen 54, 1-es és 2-es típusú diabetes mellitusban szenvedő beteget vizsgáltunk. Az 1-es típusú betegek között 7 nő és 20 férfi volt, életkoruk 36 ± 14 év volt. A 2-es típusú DM-csoportot 9 férfi és 18 nő alkotta, életkoruk 56 ± 10 év volt. A kontrollcsoportot egészséges önkéntesek alkották ($n = 23$, életkor: 35 ± 15 év, 11 nő és 12 férfi).

A plazmaviszkozitás, valamint a vörösvérsejtek deformálhatóságának és lipidperoxidációjának mérését a már említettek szerint végeztük. A plazma-lipidperoxidációra a teljes antioxidáns státusz (TAS) méréséből következtettünk, a TAS ugyanis a lipidperoxidáció inverz képének tekinthető. A mérésekhez a Randox Laboratories Ltd. (UK) kitjét használtunk. Az endothelium-károsodás mértékére a szérum von Willebrand-faktor szintje utal, melyet ELISA módszerrel mértünk. A fibrinogénszint mérése rutin haemostasis-vizsgálat keretében történt.

2.4. Carotis stenosis ill. oclusio

A vizsgálat fő célja annak tanulmányozása volt, hogy 55 év alatti életkorban van-e kimutatható kapcsolat a lipoproteinek egyes jellemzői és az arteria carotisokon talált atherosclerosis súlyossága között. A fókuszban a hem által katalizált LDL-lipidperoxidáció mérése állt, a reológiai paramétereket kiegészítésként határoztuk meg. A megfelelő beteg- és kontrollcsoport toborzása a Neurológiai Klinika Doppler laboratóriumában végzett ultrahangos mérések alapján történt. A stenosis-csoportba olyan betegek kerültek, akiknél a carotis interna legalább 30%-os szűkülete állt fenn (n = 45, életkor: 48 ± 4 év, 23 férfi és 22 nő). Az oclusio-csoportot olyanok alkották, akiknél egyáltalán nem volt detektálható áramlás a carotis internában (n = 20, életkor: 48 ± 5 év; 18 férfi és 2 nő). A kontrollcsoport olyan, vizsgálatra küldött egyénekből állt, akiknél nem volt sem plakk, sem szűkület a carotisokon (n = 35, életkor: 48 ± 6 év; 17 férfi és 18 nő). A rizikófaktorok felmérése standard kérdőívek szerint történt.

Statisztikai kiértékelés

Az eredményeket átlag $\pm$ szórás alakban adtuk meg. Normalitásvizsgálatra a Shapiro-Wilk próbát alkalmaztuk. Művesekezelt betegeknél a dialízis előtti értékeket a kontrollcsoport eredményeivel kétmintás t-próbával, a dialízis előtti és utáni értékeket pedig párosított t-próbával hasonlítottuk össze. Az eritropoetindózis és a vizelet mennyisége alapján képzett csoportoknál egyszempontos varianciaanalízist használtunk, kontraszt módszerrel kiegészítve. A többi vizsgálatnál egyszempontos varianciaanalízist alkalmaztuk, Tukey-Kramer post hoc teszttel. A carotis atherosclerosis felmérésben a dohányzás, illetve a csoport szerepét kétszempontos varianciaanalízissel tisztáztuk. Két változó kapcsolatának szorosságát a Pearson-féle r korrelációs együtthatóval jellemeztük.

3. EREDMÉNYEK

3.1. Ischémiás stroke, TIA

A stroke- és TIA-betegekre vonatkozó hemoreológiai jellegű vizsgálatok eredményeit a következő táblázat tartalmazza:

	Kontroll	TIA	Stroke
Hematokrit	0,42 ± 0,04	0,41 ± 0,04	0,43 ± 0,04
Hemoglobin (g/l)	140 ± 14	138 ± 12	142 ± 13
Thrombocyták (G/l)	200 ± 63	257 ± 111*	275 ± 88**
Fehérvérsejtek (G/l)	5,90 ± 1,64	6,43 ± 1,59	8,26 ± 2,56***††
Fibrinogén (g/l)	3,1 ± 0,7	3,5 ± 1,1	5,4 ± 3,2***††
Összes fehérje (g/l)	70,4 ± 4,7	66,9 ± 6,4	70,0 ± 6,2
Albumin (g/l)	44,4 ± 4,1	43,3 ± 5,4	42,0 ± 4,8
Globulin (g/l)	23,1 ± 5,8	19,1 ± 7,1	21,6 ± 5,8
A/G arány ^a	2,1 ± 0,7	2,6 ± 0,12	2,1 ± 0,8
Koleszterin (mmol/l)	6,16 ± 1,36	6,11 ± 0,85	6,07 ± 1,22
Triglicerid (mmol/l)	1,79 ± 1,16	1,75 ± 0,62	1,70 ± 0,74
Vérsejtsüllyedés (mm/h)	13 ± 9	18 ± 15	24 ± 19**
Plazmaviszkozitás (mPas)	1,30 ± 0,06	1,31 ± 0,07	1,36 ± 0,08***†
Vörösvérsejt RCTT	6,55 ± 0,67	6,92 ± 0,85	7,18 ± 0,75**

*p < 0,05   **p < 0,01   ***p < 0,001 a kontrollhoz képest

†p < 0,05   ††p < 0,01   a TIA-hoz képest

^aSzámított adat

A csoportok között nem volt szignifikáns különbség hematokrit, hemoglobin, albumin, összfehérje, globulin, A/G arány, koleszterin és triglicerid tekintetében.

A thrombocytaszám, véresejtsüllyedés és a vörösvérsejtek filtrációs tranzitideje szignifikánsan magasabb a stroke-csoportban, mint a kontrolloknál ($p < 0,01$). A TIA-csoportban csak a thrombocytaszám volt kimutathatóan emelkedett a kontrollokhoz képest ($p < 0,05$). A stroke-betegek fibrinogénszintje, fehérvérsejtszáma, valamint plazmaviszkozitása nemcsak a kontrollokhoz képest ($p < 0,001$ ill. $p < 0,01$), hanem a TIA-hoz képest is emelkedett ($p < 0,01$ ill. $p < 0,05$).

A plazmaviszkozitás pozitívan korrelált a trigliceridszinttel a kontroll-személyek esetében ($r = 0,514$; $p < 0,01$). TIA-ban a plazmaviszkozitás pozitív korrelációban állt a véresejtsüllyedéssel ($r = 0,507$; $p < 0,01$), a fehérvérsejtkoncentrációval ($r = 0,476$; $p < 0,01$), és a fibrinogénszinttel ($r = 0,422$; $p < 0,05$). Stroke-betegeknél a plazmaviszkozitás a globulin-koncentrációval ($r = 0,543$; $p < 0,01$) és a véresejtsüllyedéssel korrelált pozitívan ($r = 0,462$; $p < 0,01$). A vörösvérsejtek deformálhatósága és a többi paraméter között egyik csoportban sem találtunk összefüggést.

A vörösvérsejtekben mérhető lipidperoxidáció:

	Kontroll	TIA	Stroke
Vörösvérsejt LP ₀ (nmol MDA/g Hb)	2,2 ± 2,6	3,1 ± 2,7	4,3 ± 3,3*
Vörösvérsejt LP ₂₄ (nmol MDA/g Hb)	3,7 ± 2,7	5,0 ± 2,6	6,3 ± 3,3**
Vörösvérsejt LPC (nmol MDA/g Hb)	1,4 ± 1,2	1,9 ± 1,0	2,1 ± 1,4

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$ a kontrollhoz képest

Friss minta esetén a stroke-csoportban a MDA-koncentrációban kifejezett lipidperoxidáció szignifikánsan nagyobb volt, mint a kontroll-csoportban. Egy napos inkubáció után a különbség még markánsabb lett, ezt jelzi a szignifikanciaszint növekedése, azonban a lipidperoxidációs kapacitás értékeiből látszik, hogy az inkubáció nem igazán nyújt számottevő többletinformációt, az egy napos mintákban észlelhető különbség jórészt az alapszintek különbségéből adódik.

A TIA-csoportban mért átlagértékek ezúttal is a kontroll és a stroke átlagértékei közé esnek, a kontrollhoz képest megfigyelhető növekedés nem éri el a szignifikancia határát. A lipidperoxidáció egyik csoportban sem korrelált az egyéb paraméterekkel.

3.2. Művesekezelés

Művesekezelt betegek vörösvérsejtjeinek deformálhatósága és lipidperoxidációja szignifikánsan kedvezőtlenebb értékeket mutatott, mint az egészséges személyeké, kezelés előtt és után egyaránt. Az RCTT és LP átlagértékei nem változtak a kezelés során. Az RCTT és LP értékek nem korreláltak egymással.

	Kontroll n = 30	HD előtt n = 45	p kontroll – HD előtt	HD után n = 45	p HD előtt – HD után
RCTT	6,47 ± 0,64	7,01 ± 0,78	< 0,01	7,04 ± 0,65	NS
LP (nmol MDA/g Hb)	1,7 ± 1,8	4,5 ± 2,5	< 0,001	4,0 ± 2,4	NS

Gyenge negatív korrelációt találtunk az RCTT és az eritropoetin (EPO) adagja között ($r = -0,29$; $p < 0,05$), valamint az RCTT és a vizelet napi

mennyisége között ($r = -0,29$; $p < 0,05$). Az EPO- és vizeletadatok jellege miatt célszerű volt a betegeket csoportokba osztani az EPO-dózis és a napi vizeletmennyiség alapján. Azok a betegek, akik legalább heti 4000 egység EPO-t kaptak (a csoport mediánja), jobban deformálódó vörösvérsejtekkel rendelkeztek, mint azok, akik ennél kevesebbet ill. semennyit ($p < 0,01$).

A legalább napi 450 ml (csoportmedián) vizeletet produkáló betegek vörösvérsejtjei pedig jobban deformálódtak, mint azoké, akiknek nem volt ekkora reziduális vesefunkciójuk. A vasstátusz, a sejtek átlagos hemoglobintartalma, valamint az átlagos sejttérfogat mind a négy csoportban hasonló volt.

3.3 Diabetes mellitus

A diabetes mellitusban szenvedő betegekre vonatkozó vizsgálat eredményei:

	Kontroll	1-es típusú DM	2-es típusú DM
Plazmaviszkozitás (mPas)	1,27 ± 0,06	1,28 ± 0,09	1,32 ± 0,10
Fibrinogén (g/l)	2,5 ± 0,9	3,1 ± 1,2	3,6 ± 1,9
Von Willebrand-faktor (U/l)	0,75 ± 0,32	1,04 ± 0,58	1,24 ± 0,71*
Vörösvérsejt RCTT	6,55 ± 0,67	7,36 ± 0,80**	7,00 ± 0,79**
Vörösvérsejt LP (nmol MDA/g Hb)	1,9 ± 1,2	3,4 ± 1,9*	4,0 ± 1,7**
Teljes antioxidáns státusz (mmol/l)	1,22 ± 0,28	0,74 ± 0,20***	0,83 ± 0,27***
HgbA1c (%)	5,2 ± 0,2	8,9 ± 2,7***	9,3 ± 2,4***

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

*** $p < 0,001$ a kontrollhoz képest

A plazmaviszkozitás nem tért el egyik diabéteszes csoportban sem a kontrollokétól szignifikánsan, míg a fibrinogénszint emelkedése a 2-es típusú diabéteszben a szignifikancia határát súrolta ($p = 0,06$). A von Willebrand-faktor koncentrációja a 2-es típusú diabéteszben volt kissé emelkedett.

A plazmaviszkozitás az 1-es típusú betegek körében a diabétesz tartamával ($r = 0,445$; $p < 0,05$), míg a 2-es típusú esetekben a HgbA1c-vel ($r = 0,410$; $p < 0,05$), valamint a fibrinogénszinttel korrelált pozitívan ($r = 0,499$; $p < 0,05$). A 2-es típusban a fibrinogénkoncentráció és a VWF szintje között is pozitív összefüggést találtunk ($r = 0,626$; $p < 0,01$).

A vörösvérsejtek deformálhatósága mindkét típusban csökkent, lipidperoxidációjuk pedig fokozott volt az egészséges személyekhez képest. A szérum teljes antioxidáns státusza mindkét betegcsoportban markánsan kedvezőtlenebb volt, mint a kontrolloknál, 1-es típusban negatívan korrelált a HgbA1c-vel ($r = -0,630$; $p < 0,05$), 2-es típusban pedig a betegség tartammal ($r = -0,641$; $p < 0,05$).

Mivel az általunk vizsgált faktorok egyike sem függött a diabétesz típusától, ezért a szövődmények szerinti elemzést az egész diabéteszes csoportra együtt végeztük el.

Habár a plazmaviszkozitás átlaga a betegek esetében nem tért el szignifikánsan a kontrollokétól, makroalbuminúriával járó nephropathiában igen magas értékeket találtunk ($1,45 \pm 0,10$ mPas). Makroalbuminúriás betegeknél a fibrinogénszint is jelentősen emelkedett ($5,1 \pm 2,2$ g/l), az emelkedés a mikroalbuminúriához képest is szignifikáns. Szintén igen magas plazmaviszkozitást mértünk proliferatív retinopathiában ($1,45 \pm 0,10$ mPas), a különbség nemcsak a kontrollokhoz, hanem a háttér retinopathiához képest is szignifikáns. Diabéteszes láb szindróma esetében pedig ismét csak a fibrinogénszint volt magasabb ($3,9 \pm 0,4$ g/l).

3.4. Carotis stenosis ill. oclusio

A carotis atherosclerosisára vonatkozó reológiai jellegű vizsgálatok eredményeit, valamint a vörösvérsejtek lipidperoxidációjának értékeit a következő táblázatban foglaltuk össze:

	Kontroll	Stenosis	Oclusio
Fibrinogén (g/l)	3,4 ± 0,8	4,2 ± 0,9**	4,1 ± 1,2*
Plazmaviszkozitás (mPas)	1,36 ± 0,09	1,37 ± 0,09	1,37 ± 0,07
Vörösvérsejt RCTT	8,13 ± 1,44	8,43 ± 1,27	7,79 ± 1,14
Vörösvérsejt LP (nmol MDA/g Hb)	3,3 ± 1,7	3,5 ± 2,2	3,5 ± 1,7

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$ a kontrollhoz képest

A csoportok között nem volt szignifikáns különbség plazmaviszkozitás, vörösvérsejt-deformálhatóság és a vörösvérsejtek lipidperoxidációja tekintetében.

A fibrinogénszint emelkedett volt a carotis atherosclerosis csoportokban a kontrollokhoz képest. A dohányzó vizsgálati személyek fibrinogénszintje szignifikánsan magasabb volt, mint a nemdohányzóké ($4,2 \pm 2,1$ ill. $3,4 \pm 0,8$ g/l). A dohányzók aránya a betegcsoportokban magasabb volt, mint a kontrollcsoportban ($p < 0,01$), ezért kétszemponos variancia-analízissel elemeztük a dohányzás, valamint a csoport szerepét. A fibrinogénszint magas voltáért kifejezetten a dohányzás volt felelőssé tehető (a csoport szerepe: $p = 0,41$; a dohányzás szerepe: $p = 0,0098$).

4. FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSOK

1. Ischaemiás stroke-on átesett betegek plazmaviszkozitása, fibrinogénszintje, thrombocyta- és fehérvérsejtszáma, illetve vörösvérsejtjeik filtrációs tranzitideje és lipidperoxidtartalma a kontrollszemélyekéhez képest magasabb. TIA esetén csak a thrombocyta-számban találtunk emelkedést.
2. Ischaemiás stroke-on átesett betegek fehérvérsejtszáma, fibrinogénszintje és plazmaviszkozitása a TIA-csoporthoz képest is szignifikánsan magasabb.
3. Krónikus veseelégtelenségben szenvedő, művesekezelésben részesülő betegek vörösvérsejtjei kevésbé deformálódnak, lipidperoxidációjuk fokozottabb, mint az egészséges személyeké.
4. Dialízis után a relatív sejtranzitidő és a vörösvérsejt-lipidperoxidáció csoportátlaga nem különbözött a dialízis előtti átlagtól, az egyéni változások negatív korrelációban állnak a dialízis előtti értékekkel.
5. A reziduális vesefunkció megléte, valamint az eritropoetinkezelés kedvező hatásúak a krónikus veseelégtelenségben szenvedő betegek vörösvérsejtjeinek deformálhatóságára.
6. Diabetes mellitusban szenvedő betegek vörösvérsejtjei kevésbé deformálódnak, mint az egészséges személyeké. A vörösvérsejtekben

mért lipidperoxidáció emelkedett, a szérumban mért teljes antioxidáns státusz csökkent a kontrollokhoz képest.

7. Az általunk vizsgált faktorok tekintetében nem volt szignifikáns különbség az 1-es és 2-es típusú diabetes mellitusban szenvedő betegek között.
8. Diabéteszes proliferatív retinopathiában kiemelkedően magas plazmaviszkozitás-értékeket mértünk. Makroalbuminúriában szintén igen magas volt a plazmaviszkozitás, továbbá a fibrinogénkoncentráció. Diabéteszes láb szindróma esetén a fibrinogénszint jelentősen emelkedett.
9. Arteria carotis interna stenosis, illetve occlusio fennállása esetén, 55 év alatti életkorban, a fibrinogénszint a kontrollhoz képest emelkedett, a magasabb értékekért a dohányzás tehető felelőssé.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

A szöveti átáramlás függ a perfúziós nyomástól, az erek átmérőjétől, valamint a vér viszkozitásától. Így a keringés zavarát okozhatja a perfúziós nyomás elégtelensége, az erek szűkülete, vagy a vér fluiditásának csökkenése. A szöveti átáramlás kóros csökkenése vagy esetleges megszűnése ischaemiát, illetve infarktust eredményez, bármi is legyen az oka. A klinikai kép azonban sokszor jelezheti a háttérben meghúzódó patológiás folyamatokat. Az oxigénszállítás egy igen bonyolult mechanizmus révén valósul meg, és ez a rendszer csak annyit bír el, amennyit a leggyengébb láncszeme. Ezek alapján a hemoreológia egyre több kórképben kap figyelmet napjainkban.

Ebben a munkában négy különböző klinikai vizsgálatban határoztuk meg a betegek hemoreológiai profilját. A reológiai szempontból érdeklődésre számot tartó standard laboratóriumi paraméterek mellett mértük a plazmaviszkozitást, valamint a vörösvérsejtek deformálhatóságát és lipidperoxidációját, ez utóbbit az oxidatív stresszel kapcsolatban. Az eredmények értékelésénél felhasználtuk a rendelkezésünkre álló klinikai és laboratóriumi vizsgálati eredményeket is.

Ischaemiás stroke-on átesett betegek plazmaviszkozitása, fibrinogénszintje, thrombocyta- és fehérvérsejtszáma, illetve vörösvérsejtjeik filtrációs tranzitideje (RCTT), valamint lipidperoxidációja (LP) a kontrollszemélyekhez képest magasabbnak bizonyult. Transziens ischaemiás attack (TIA) esetén csak a thrombocyta-számban találtunk emelkedést. Ezek az eredmények nagy részben nem stroke- vagy TIA-specifikusak, és a háttérben meghúzódó atheroscleroticus folyamatokkal

állhatnak kapcsolatban. A fehérvérsejtszám, fibrinogénszint és plazmaviszkozitás TIA-hoz képesti szignifikáns emelkedése a stroke-betegekben valószínűleg az agyi infarktusra adott akutfázisválaszt tükrözi.

Művesekezelésben részesülő, krónikus veseelégtelenségben szenvedő betegek vörösvérsejtjeinek tranzitideje nagyobb volt, mint az egészséges személyeké, és a vörösvérsejtekben mérhető LP is fokozottnak bizonyult. Dialízis után az RCTT és a vörösvérsejt-LP csoportátlaga nem különbözött a dialízis előtti átlagtól, az egyéni változások azonban figyelmet érdemelnek. A reziduális vesefunkció, valamint az eritropoetinkezelés kedvező hatásúak a vörösvérsejtek deformálhatóságára.

Mind 1-es, mind 2-es típusú diabéteszes betegeknél fokozott LP-t mértünk a vörösvérsejtekben és csökkent antioxidáns státuszt a szérumban, egészséges személyekhez viszonyítva. A diabéteszes betegek vörösvérsejtjei kevésbé deformálódtak, mint a kontrolloké. Súlyosabb ér-szövődmények fennállása esetén további reológiai eltéréseket (magasabb fibrinogénszint és/vagy plazmaviszkozitás) találtunk. A diabéteszes angiopathia kialakulása összetett folyamat, sok esetben nem tudjuk, hogy minek van oki szerepe és mi az, ami csak következmény. Vizsgálataink a reológia tényezők fontosságára hívják fel a figyelmet, különösen szövődmények esetén. A kóros állapotok rendezése mindenképpen hasznos lehet akkor is, ha ezek a tényezők nem dominánsak.

Az arteria carotisokon viszonylag fiatalabb életkorban jelentkező atherosclerosis vizsgálva, a reológiai paraméterek nem függtek attól, hogy a vizsgált személyek a szűkületes, elzáródásos, vagy az ép carotisú csoportban voltak. Így nem valószínű, hogy a reológiai faktorok fontos szerepet játszanának a carotis atherosclerosisának korai kialakulásában.

AZ ÉRTEKEZÉS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ KÖZLEMÉNYEK

- I. **Szikszai Z**, Fekete I, Imre SG. A comparative study of hemorheological parameters in transient ischemic attack: Possible predictive value. Clin Hemorheol Microcirc 2003;28(1):51-7 IF: 0,297

- II. **Szikszai Z**, Ujhelyi L, Imre SG. Effect of hemodialysis on the deformability and lipid peroxidation of erythrocytes in chronic renal failure. Clin Hemorheol Microcirc, közlésre elfogadva. IF: 0,297

- III. Káplár M, Paragh Gy, **Szikszai Z**, Imre S, Huszka M, Udvardy M. Haemorheologiai tényezők változása diabetes mellitusban, szerepük az angiopathia kialakulásában. Metabolizmus, közlésre elfogadva.

- IV. Magyar MT, **Szikszai Z**, Balla J, Valikovics A, Kappelmayer J, Imre S, Balla G, Jeney V, Csiba L, Bereczki D. Early-onset carotid atherosclerosis is associated with increased intima-media thickness and elevated serum levels of inflammatory markers. Stroke 2003;34(1):58-63 IF: 5,33

**AZ ÉRTEKEZÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ FONTOSABB ELŐADÁSOK,
POSZTEREK (IDÉZHETŐ KONGRESSZUSI ÖSSZEFOGLALÓK)**

1. Imre SG, Szikszai Z, Fekete I. Comparative study of hemorheological parameters in TIA and ischemic stroke. *Perfusion* 2000;13:362
III. International Symposium on Myocardial Cytoprotection, Pécs, Hungary, 2000
2. Imre SG, **Szikszai Z**, Farkas T, Fekete I. Deformability and lipid metabolism in red blood cells of cerebrovascular patients. *Biorheology* 1999;36(1-2):50
10th International Congress of Biorheology and 3rd International Conference of Clinical Hemorheology, Pécs, Hungary, 1999
3. **Szikszai Z**, Imre SG, Kappelmayer J, Huszka M, Káplár M, Szabó K, Udvardy M: Leukocyte-platelet adhesion, endothelium derived relaxing factor-NO production, deformability of red blood cells and the antioxidant system in patients with diabetes mellitus. *Biorheology* 1999;36(1-2):50
10th International Congress of Biorheology and 3rd International Conference of Clinical Hemorheology, Pécs, Hungary, 1999
4. Fekete I, Imre SG, **Szikszai Z**, Telek B, Mikita J, Magyar T, Valikovic A, Bereczki D. Hemorheology and Cerebral Blood Flow Velocity (CBFV) in patients with ischemic stroke and essential thrombocytemia. *Cerebrovasc Dis* 1998;8(4):CLI48
7th European Stroke Conference, Edinburgh, UK, 1998
5. **Szikszai Z**, Imre SG, Ujhelyi L. Lipid peroxidation and deformability of erythrocytes in hemodialysed patients. *Pathophysiology* 1998;5(1):59
III. International Congress of Pathophysiology, Lahti, Finland, 1998
6. Imre SG, **Szikszai Z**, Fekete I. Free radical reactions in erythrocytes of stroke patients. *Pathophysiology* 1998;5(1):84
III. International Congress of Pathophysiology, Lahti, Finland, 1998

7. Imre S, **Szikszai Z**, Fekete I. Cerebrovaszkuláris betegek hemorreologiai változásainak új értelmezése. Magyar Belorvosi Archivum 1997;50(1)34
A Magyar Hematológiai és Transzfúziós Társaság XVI. Kongresszusa, Szeged, 1997
8. **Szikszai Z**, Imre S, Ujhelyi L. Vörösvérsejtek deformálhatósága és lipid-peroxidációja hemodializált betegekben. Magyar Belorvosi Archivum 1997;50(1)52
A Magyar Hematológiai és Transzfúziós Társaság XVI. Kongresszusa, Szeged, 1997
9. Imre SG, **Szikszai Z**, Fekete I. Relationship between erythrocyte lipid peroxidation capacity and deformability in vascular patients. Boletim da Sociedade Portuguesa de Hemorreologia e Microcirculação 1997;12(1):111
10th European Conference on Clinical Haemorheology, Lisbon, Portugal, 1997
10. Dörp E, Holdt B, Korten G, Knuth A, Hickstein H, **Szikszai Z**, Imre S. Hemorreology in relation to hemodialysis. Boletim da Sociedade Portuguesa de Hemorreologia e Microcirculação 1997;12(1):161
10th European Conference on Clinical Haemorheology, Lisbon, Portugal, 1997
11. **Szikszai Z**, Imre SG, Ujhelyi L, Dörp E, Holdt B, Korten G, Knuth E, Hickstein H. Deformability and lipid peroxidation in hemodialysed patients. Boletim da Sociedade Portuguesa de Hemorreologia e Microcirculação 1997;12(1):111
10th European Conference on Clinical Haemorheology, Lisbon, Portugal, 1997